

Remonstrantse Gemeente Rotterdam

Zondag 8 oktober 2023

Tjaard Barnard

Bloemenzondag

Jefta

Welkom en aansteken van de kaars door lid van de kerkenraad

Orgelspel

(Gemeente gaat staan)

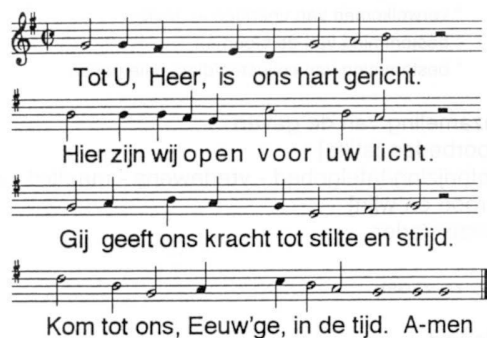
Aanvangslied 146c: 1, 2 en 3 Alles wat adem heeft love de Here

Votum en groet

Onze hulp is in de naam van de Heer
die hemel en aarde gemaakt heeft
die trouw houdt tot in eeuwigheid
en die niet loslaat het werk van zijn handen.

Genade zij u en vrede
van God onze Vader
en van Jezus Christus, de Heer.
Amen.

Antwoordslied Tot U, Heer, is ons hart gericht

Tot U, Heer, is ons hart gericht.
Hier zijn wij open voor uw licht.
Gij geeft ons kracht tot stilte en strijd.
Kom tot ons, Eeuw'ge, in de tijd. A-men

(Gemeente gaat zitten)

Inleiding

Vandaag, beste mensen, ter inleiding drie zaken.

Eén: het is vandaag bloemenzondag. Dat was onze, vrijzinnige invulling van de dankdag voor gewas en arbeid. Dan stonden hier bloemen, toen ik begon een negentigtal boeketten, gereed om gebracht te worden naar de oudere gemeenteleden die niet meer ter kerke konden komen. Ze waren bedoeld als een groet van ons allen aan degenen die niet meer in ons midden konden komen. De bloemen werden weggebracht door gemeenteleden en soms was het wel een klus om genoeg mensen te vinden om de bloemen weg te brengen. Sterker nog: langzaamaan bekroop mij de gedachte, dat er mensen juist deze dienst oversloegen, omdat het wegbrengen zo'n gedoe was.

Sinds de coronatijd doen we het anders. We hebben nu een speciale kaart gemaakt met bloemen in de kerk, die als een virtuele bloemengroet gaan naar degenen die de bloemen normaal zouden krijgen. Maar nu er niemand op de fiets of in de auto hoeft te stappen, hebben we bedacht dat we deze groet ook zouden kunnen sturen naar leden van de gemeente die buiten het gebied van onze gemeente in Nederland wonen en ook naar de mensen buiten Nederland. De boodschap blijft steeds dezelfde. We denken aan jullie. Jullie horen bij ons.

Twee: we zijn, denk ik, allemaal verschrikt en verontrust door het geweld in Israël en in de bezette gebieden. Inhoudelijk zal ik er niet uitgebreid op ingaan. Maar in de gebeden zullen we denken aan de vele mensen die slachtoffer worden van een verschrikkelijke politiek van twee partijen die tegenover elkaar staan en weinig pogingen lijken te doen om vreedzaam uit de impasse te komen.

Drie: en dat is de aanleiding voor de preek vandaag, hebben we deze weken uitgebreid kunnen lezen over het lidmaatschap van de Nazi-partij van prins Bernhard. En dat terwijl hij toch met de hand op de bijbel verklaard had, dat niets daarvan waar was. Vandaag wil ik preken over onhandige verklaringen en beloften, aan of met God, en wat daar in de bijbel over verteld wordt.

Inleidende Bijbellezing Matteus 5: 33-37 (BGT)

[33] Jullie weten wat er nog meer gezegd is tegen jullie voorouders. Het staat in de wet: «Zeg niet te snel: Dat is zo zeker als de Heer leeft! Want als je iets zegt dat niet waar is, heb je schuld bij God.» [36] En zeg ook niet: 'Dat is zo zeker als ik een hoofd heb'. Want je kunt nog geen haar op je hoofd van kleur laten veranderen. [37] Zo moet het zijn: Zeg ja als het ja is, en zeg nee als het nee is. Al dat andere is bedacht door de duivel.

Gebed

Eeuwige God,

Daar zijn we samengekomen. We zijn op pad gegaan, ieder vanuit ons eigen huis, in onze eigen gedachten, met onze eigen verwachtingen. We komen uit plichtsgevoel, uit verbondenheid met elkaar en misschien ook wel met het verlangen om iets te horen, dat ons verder kan brengen. Iets dat ons kan dragen, iets dat ons kracht en inspiratie geeft voor de week die voor ons ligt.

Help ons, o God, om ons te laten inspireren. Help ons, om ons open te stellen voor een boodschap die niet altijd gemakkelijk is. Help ons, om telkens opnieuw het goede te zoeken en te doen. Help ons te beseffen waar we staan. Help ons te beseffen, dat we kwetsbaar zijn en dat we uw hulp nodig hebben.

Zonder u kunnen we niet. Met u kunnen we werken aan een betere wereld.

Wees zo met ons, dit uur, deze week, ons hele leven.

Amen.

Lied 320 Wie oren om te horen heeft

Inleiding

De bijbellezing van vanmorgen is niet gezellig. Het is een gruwelijk verhaal over een Richter in het oude Israël, die in paniek om het slecht verlopen van de strijd, zijn dochter op het spel zet.

Bijbellezing Richteren 10: 30-40 (BGT)

[30] Toen deed Jefta een plechtige belofte aan de Heer. Hij zei: ‘Heer, help mij om de Ammonieten te verslaan. [31] Als ik daarna veilig thuiskom, dan zal ik u een offer brengen. Het eerste wat naar mij toe komt, zal ik aan u offeren.’

[32] Toen viel Jefta de Ammonieten aan. De Heer zorgde ervoor dat hij hen versloeg. [33] Jefta verjaagde de Ammonieten uit twintig steden, van Aroër tot Minnit en Abel-Keramim. Het was een heel grote overwinning van de Israëlieten. Zo werden de Ammonieten vernederd.

[34] Toen Jefta terugkwam in zijn woonplaats Mispa, kwam zijn dochter hem tegemoet. Ze danste en sloeg op de trommel. Zij was het enige kind van Jefta, hij had verder geen zonen of dochters.

[35] Toen Jefta haar zag, scheurde hij zijn kleren van verdriet. Hij zei: ‘Ach, dochter! Waarom jij? Waarom moet jij mij ongelukkig maken? Ik heb de Heer een plechtige belofte gedaan, en ik moet me aan die belofte houden!’ [36] De dochter antwoordde: ‘Vader, als u de Heer een belofte gedaan hebt, dan moet u zich aan die belofte houden. Want de Heer heeft u geholpen om uw vijanden te verslaan. [37] Maar wacht eerst twee maanden. Dan kan ik samen met mijn vriendinnen naar de bergen gaan om te huilen. Want ik zal nooit trouwen en kinderen krijgen.’ [38] ‘Goed,’ zei Jefta. Hij liet zijn dochter met haar vriendinnen naar de bergen gaan om te huilen.

[39] Na twee maanden kwam zijn dochter weer thuis. Toen offerde Jefta haar aan de Heer, zoals hij beloofd had. Ze was nog maagd. Sinds die dag rouwen de meisjes in Israël [40] elk jaar vier dagen lang om de dochter van Jefta uit Gilead.

Lied 211: 1, 2 en 3 De gouden zonne heeft overwonnen

Preek

Laat ik eerlijk zijn, de ontdekking van de partijkaart van de prins was geen verrassing. Althans niet voor degenen die de afgelopen decennia met enige belangstelling de serieuze en minder geschiedschrijving rond de prins hebben gevolgd. Verrassend was het vooral, om te zien dat iemand zomaar zo'n kaart in de kast kon hebben liggen en dan toch nog bij hoog en bij laag beweren dat er niets waar van is. Ja, inderdaad bij hoog, namelijk met de virtuele hand op de bijbel verklaren dat het niet zo is.

Voor doopsgezinden was vanaf de zestiende eeuw de bijbeltekst die we lezen uit de Bergrede aanleiding om geen eed af te willen leggen en niet te zweren. Je moet God er niet bij hoeven te roepen, als een extra argument om de waarheid te spreken. Laat uw ja, ja zijn en uw nee, nee.

Overigens werden deze doopsgezinden hiermee direct als staatsgevaarlijk beschouwd in die tijd. Want kon je wel op hen vertrouwen? Zou hun ja echt wel ja zijn, als er niet de dreiging gold, van God die het hen zou vergelden, als ze niet 'zo waarlijk helpe mij God almachtig' erbij zeiden. Beloften uitgesproken via God werden geacht een hogere status te hebben. Zonder dreiging van God geen zekerheid.

Het gruwelijke verhaal van Jeftha, dat we daarnet lezen uit het boek Richteren is, zoals gezegd, een bizar verhaal. Het komt uit de oudste lagen van het Oude Testament, uit de diepste krotten van de verborgenheden van de bijbel. Het is een dramatisch verhaal, naar het model van een Griekse tragedie. Als je het leest, voel je al dat het slecht gaat aflopen. Je wilt elke keer waarschuwend roepen: doe het niet. Maar het gebeurt toch en de ellende is niet te overzien.

Het is een onmogelijk bijbelverhaal. Wat moeten we ermee. Het minste wat je ervan kunt zeggen, is dat je een beetje voorzichtig moet zijn.

Het verhaal kun je als volgt kort samenvatten. De richter of rechter - misschien eigenlijk wel te begrijpen als de roverhoofdman die Israël leidt in de onzekerheden voordat het koninkrijk van Saul en David ontstaat, zit in de problemen. Het gaat slecht in de strijd en hij heeft Gods hulp nodig. Daarom doet hij God een belofte. Als u me helpt aan de overwinning is de strijd krijgt u wat van me. Namelijk, datgene wat als eerste uit mijn huis komt. Het is voor u, als een brandoffer. Een offer dat totaal verbrand wordt, om als een lieflijke geur op te gaan voor uw neus.

Het is een primitieve fase van godsdienst, waarin je kunt wheelen en dealen met de godheid. Als jij iets voor me doet, doe ik wat voor jou. Het is magisch handelen, waarin je een beter lot probeert af te dwingen. Veel godsdienst in de oudheid werkte zo. De hele aflatenhandel volgde ook dit principe. Veel kleine kapelletjes zijn gebouwd als dankbetuiging aan God voor een bijzondere verrichting voor de schenker van de kapel.

Het verhaal van Jeftha bevat enorm gruwelijke elementen. In tegenstelling tot een bokje of een ander dier dat normaal gesproken voor zo'n brandoffer wordt gebruikt, is het hier het enige kind van Jeftha dat naar buiten komt. Uitvluchten helpen niet. De belofte was duidelijk. En beloften aan God kun je niet verbreken. Jeftha begrijpt het en aanvaardt zijn lot. Of eigenlijk: het lot van zijn dochter. Zijn dochter aanvaardt ook het lot, maar vraagt om twee maanden uitstel. Dat gebeurt. Daarna wordt het onvermijdelijke voltrokken: ze wordt geofferd: gedood en verbrand als een lieflijk reukoffer voor God. Als schrale troost is er een jaarlijkse herdenking door de meisjes.

Nu wilt u wel begrijpen, dat dit verhaal te gruwelijk was om aan te horen en door te vertellen. Vanaf de vroegste tijd zijn er rabbijnen geweest die hun best hebben gedaan om het verhaal anders uit te leggen. Zo zijn er uitleggers die erop wijzen dat volgens andere teksten in het Oude Testament er geen mensenoffers gebracht mochten worden. Dat is op zich waar, maar dat doet niets af aan wat hier staat. Deze uitleggers proberen te vertellen, dat de dochter wel aan God gewijd werd, maar niet als een brandoffer. Ze zou zijn gaan werken in een heiligdom en daar haar hele leven, celibatair, hebben doorgebracht. Een beetje een soort belofte als de moeder van de profeet Samuel deed. Hanna kon geen kinderen krijgen en beloofde aan God een kind aan hem te wijden. En Samuel kwam als jong kind in de tempel werken en was dus verloren voor het gezin. Op zich natuurlijk ook al een tranentrekkend verhaal - zeker als je leest dat de moeder elk jaar een nieuw jasje voor haar kind maakt en het in de tempel komt brengen - maar natuurlijk wel veel milder dan het brandoffer. Maar helaas: de tekst in de bijbel laat deze uitleg niet toe. Wie er iets anders wil lezen, dan er staat, doet aan wensdenken.

Een andere verdedigingslinie is uitleggen, dat het ook heel anders had kunnen aflopen. In de wetten van Mozes, zo zeggen deze geleerden, is namelijk al opgenomen dat mensen wel eens domme dingen beloven aan God. In overleg met de priester kun je dan iets anders geven. En dan is het ook goed. Dan is het dus de koppigheid van Jeftha die zijn dochter de kop heeft gekost. Dit alles is natuurlijk bedoeld om het verhaal voor de lezer een beetje dragelijk te maken. Allemaal natuurlijk vanuit het perspectief dat godsdienst toch niet zo bedoeld kan zijn. Dat God een dergelijk offer toch niet zou willen hebben.

Laat ik eerlijk zijn: ik vrees dat al deze pogingen vruchteloos zijn. Er staat nog steeds wat er staat en ik denk dat we veilig kunnen constateren dat de schrijver het ook zo bedoeld heeft. Het is ontstaan in een tijd waarin een belofte aan God hoe dan ook uitgevoerd moest worden. Hoe dramatisch ook. Jeftha is een tragische held. Ook een held, doordat hij zijn verlies - of eigenlijk dat van zijn dochter - manmoedig pakt. Het is nu eenmaal niet anders. De boodschap is dan op het niveau van de schrijver tweeledig: doe geen gekke beloftes. En als je dat doet, dan moet je gewoon leveren.

U zult begrijpen dat dit niet de boodschap is, waarmee ik u naar huis wil laten gaan. Er valt namelijk ook wel iets meer over te zeggen. Voor mij is het een van de elementen die maken dat je best wel kritiek mag en misschien ook wel moet hebben op de bijbel. De bijbel is geen Wet van Meden en Perzen die altijd in elke situatie van toepassing is. Nee, de bijbel is een neerslag van wat gelovige, geïnspireerde mensen in hun tijd hebben opgeschreven. Hoe zouden zij dat anders hebben kunnen doen, dan met de blik van hun tijd, met de opvattingen die voor hen vanzelfsprekend waren. Alleen aan ons is het, om ons af te vragen, of wij ons wel herkennen in wat er staat. Of wij het wel als inspiratie herkennen. Sterker nog: of wij wel kunnen geloven, dat het de goddelijke boodschap is die tot ons spreekt. De gedeelten uit de bijbel die ons inspireren doen dat niet omdat ze in de bijbel staan, maar omdat we, door ze te lezen, iets op het spoor komen. Omdat we in en achter de woorden een diepere inspiratie vermoeden. Omdat het voor ons herkenbaar is, dat het goddelijke tot ons spreekt in die woorden.

In het verhaal van Jefta is dat natuurlijk niet zo. Ik lees het verhaal eerder als een waarschuwing tegen letterknechterij. Als een boodschap dat het grootste recht weleens het grootste onrecht zou kunnen worden, als je het te letterlijk neemt. Dat consequent zijn willen doorvoeren leidt tot de duivel en niet tot de Geest. Dat er geen boodschap of geen wet kan zijn, die altijd geldt. Dat het altijd om de context, om de relatie gaat. Dat er geen absolute waarheid is. Als die er al is, dan zit dat niet in een regel of een ethische richtlijn, hooguit in de liefde die er achter steekt. Als iets niet uit liefde gebeurt, dan kan het nooit Gods wet zijn.

En gelukkig staat de bijbel vol met plaatsen die deze tekst over Jefta nuanceren. Ik vertelde al, dat er geen mensenoffers gebracht moesten worden. Ik vertelde ook al, dat een vreemde belofte niet nageleefd hoeft te worden, maar dat je in het oude Israël ook iets anders kon offeren. De latere profeten gaan verder. Zij hebben steeds minder met offers. Offers vinden zij niet goed genoeg. God vraagt een ander offer dan het offer dat je op een altaar kunt brengen. Het ware offer is het offer van het hart, zoals we dat ook al bezongen in de woorden van Paul Gerhardt in lied 211.

*Laat ons de Here / danken en eren;
wat wij ontvingen / aan zegeningen,
't worde Hem alles ten offer gewijd.
Maar beter gave / dan huis en dan have
is Hem te minnen / met harten en zinnen,
daar is geen offer, dat meer Hem verblijdt.*

Een laatste opvallend punt, maar dan zitten we meer op het niveau van de bijbeltekst over Jefta zelf, is een kleine bemerking.

God komt in dit hele verhaal nergens voor. Wat bedoel ik? Jefta zegt veel over God en veronderstelt wat hij van hem doen moet. De dochter veronderstelt veel en denkt ook dat het moet gebeuren. Maar in dit hele bijbelgedeelte zwijgt God. God zegt niets. God is afwezig.

Misschien is dat wel de diepste boodschap van dit verhaal. Mensen, de schrijver, Jefta en zijn dochter, zij allen veronderstellen wel heel veel over God te weten. En als je dat doet, dan is God misschien al wel vertrokken.

Geloven is en blijft een mysterie. Wie erover denkt te beschikken, blijft met lege handen staan. Zo leeg als uiteindelijk de handen waren van Jefta, die dacht God in te kunnen pakken met een belofte. Het is natuurlijk verleidelijk om de preek af te sluiten met waarschuwende woorden naar aanleiding van de prins der Nederlanden die dacht ook over God te kunnen beschikken - in elk geval de bijbel - om zijn ongeloofwaardige woorden kracht bij te zetten. Maar dat vind ik te gemakkelijk.

Het was een goede aanleiding om na te denken over Jefta. En daarmee bij de echte boodschap te komen. Namelijk dat geloof vooral vraagt om zelf na te denken. Om het aan te durven om de geesten te onderzoeken. Om weinig op gezag te doen, want dan wordt het een afgodendienst. Pas als we werkelijk zoeken naar de Geest van liefde, kunnen we weten dat we God dienen.

Daar is geen offer, dat meer Hem verblijdt.

Amen

Stilte

Orgelspel

Afkondiging overlijden

Op 23 september overleed **Mar Bruinzeel** op 82 jarige leeftijd. Gedurende enige tijd was hij een van de vervangende organisten.

Op 1 oktober overleed **Elsje Petronella Wiltschut-van Brummelen** op 94 jarige leeftijd. Zij was lid van onze gemeente. Gisteren hebben we van haar afscheid genomen in een dienst op Hofwijk.

We lazen uit Psalm 90

Heer, bij u zijn we veilig. Elke generatie opnieuw.

Voorbeden en stil gebed, afgesloten met gezamenlijk gebeden ‘Onze Vader (oec. versie)’

Tijdens de voorbeden 367b

v. *Zo bidden wij tezamen*

a. *Heer, onze Heer, ontferm u over ons.*

Eeuwige God,

Elke keer weer horen we verhalen van strijd. Volkeren die tegen elkaar oorlog voeren. Leiders die een greep naar de macht doen en hun eigen volgelingen slachtofferen. Deze keer in Israël en in de Palestijnse gebieden. Dat toch ooit de vrede mag aanbreken.

v. *Zo bidden wij tezamen*

a. *Heer, onze Heer, ontferm u over ons.*

Elke keer weer horen we verhalen van mensen die het moeilijk hebben. Mensen die ziek zijn, mensen die rouwen om wie hen ontvallen zijn. Mensen die bang zijn en niet weten hoe ze verder moeten. Mensen die de weg kwijtraken. Dat er toch mensen om hen heen zijn, die hen vasthouden. Dat u ons vasthoudt.

v. *Zo bidden wij tezamen*

a. *Heer, onze Heer, ontferm u over ons.*

Elke keer weer horen we verhalen van mensen die dankbaar zijn, die genieten van het mooie leven dat ze hebben gekregen. Die blij zijn, met de mensen om hen heen, die hen dragen. Die ervaren hebben, dat zelfs in de donkerste duisternis er licht kan dagen, waar ze niet op gerekend hebben. Dat u ons vasthoudt.

v. *Zo bidden wij tezamen*

a. *Heer, onze Heer, ontferm u over ons.*

In de stilte van ons hart bidden we met woorden en gedachten die niemand anders voor ons kan uitspreken. We bidden, omdat we geloven dat u naar ons luistert.

[...]

Samen met gelovigen van alle tijden en plaatsen bidden wij:

Onze Vader die in de hemel zijt,

Uw naam worde geheiligd;

Uw Koninkrijk kome;

Uw wil geschiede op aarde zoals in de hemel.

Geef ons heden ons dagelijks brood;

En vergeef ons onze schulden,

Zoals ook wij onze schuldenaars vergeven;

En leid ons niet in verzoeking,

Maar verlos ons van de boze.

Want van U is het Koninkrijk

En de kracht en de heerlijkheid

In eeuwigheid.

Amen.

Mededelingen

Collecten voor Diaconaal doel en voor gemeente

(Gemeente gaat staan)

Slotlied 912 Neem mijn leven, laat het, Heer

Uitzending en zegen

Bevestigen wij dan ons geloof in een leven van liefde.

Aanvaarden wij onze verantwoordelijkheid voor onze geloofsgemeenschap,
haar taak in deze wereld met haar noden.

En gaan wij van hier naar onze huis en onze levensopdracht,

Onder Gods zegen

De Heer zegene en Hij behoede u.

De Heer doe zijn aangezicht over u lichten en zij u genadig.

De Heer verheffe zijn aangezicht over u en geve u vrede.

Amen.

Antwoordlied 978: 4

Orgelspel